

– Man må gjøre

Elisabeth Swensen ■ INTERVJUET AV SIGURD HØYE

Har man forfattet en overskrift over sitt liv, må det jo også bli overskriften over portrettet.

Elisabeth Swensen, kommunelege, skribent og rabulist, er fortløpende opptatt av å gjøre rede for seg.

Til daglig er Elisabeth Swensen en lykkelig offentlig ansatt kommunelege i Seljord i 80 prosent stilling, med bistilling ved Nasjonalt senter for distriktsmedisin ved Universitetet i Tromsø i de resterende 20 prosentene. Og mormor mye av den såkalte fritiden. Men i tillegg driver hun altså og gjør rede for seg. Hun omtaler seg selv som en maktkritisk entusiast på fagets vegne. Kombinasjonen av maktkritikk og entusiasme skaffet henne Løvetannprisen i 2011, og var nok også bakgrunnen for at hun ble bedt om å holde hovedforedraget under Primærmedisinsk uke (PMU) i 2012. Hun gjør aktiv rede for seg både på Twitter, på sin egen blogg og på Eyr, og hun har en fast spalte i *Klassekampen*. Akkurat nå har hun åpen mikrofon på Cafe Sara ved Akerselven øst i Oslo sentrum – et område hun kjenner godt etter året som avisbud for *Klassekampen* i studietiden.

– Min far var ganske sky, men når han følte seg presset eller ble nervøs snakket han mer, ikke mindre. Det kan jeg kjenne igjen. Han var opptatt av at vi barn måtte gjøre rede for oss. Det kan være plagsomt for tilhørerne, men det innebærer også en beredskap mot å forfalle til automatiske posisjoner.

Tjen folket

Elisabeth Swensen startet medisinstudiene i Oslo i 1972. På alle kull var det til dels store grupper av marxist-leninister. De gjenlevende fem medlemmene av Elisabeth Swensens ml-lag treffes fremdeles årlig og diskuterer politikk. Ikke færre enn fire av dem er allmennleger.

Elisabeth Swensen i en av sine komfortsoner: med vin på Cafe Sara. Hun bodde rett rundt hjørnet i studietiden.

rede for seg

– Vi skulle ut og tjene folket, det var pærolen. Vi hadde en formening om at vi skulle i tjeneste for noen. Samtidig var nok ønsket om å dra ut i distrikt preget av hippietidens ide om det enkle liv, med katt og kaniner. Jeg kom til Tokke i Telemark med utslått hår og uten BH og skulle bli venner med folket – men de ville jo ikke ha det. De ville ha en autoritet. Det var en bratt læringskurve på at rolle ikke er noe du gir deg selv, det er like mye noe andre gir deg.

Legekarrieren kunne blitt abortert før den kom igang – den unge studenten selvproletariserte seg underveis i studiet. Hun fikk jobb på en ammunisjonsfabrikk, til tannlegefarens store fortvilelse. Etter ett år ble hun »kalt tilbake«, som hun sier. ML-bevegelsen trodde 3. verdenskrig var rett rundt hjørnet, og da trengtes det leger med vilje til å yte en innsats for saken.

– Fastlegekorpset er lite bevisst på å tjene folket. Det kollektive mandatet har blitt borte. Man blir fornærmet når samfunnet i form av staten kommer og gir et oppdrag eller minner oss på at vi har en oppgave som er større enn den enkelte konsultasjonen.

Nettopp dette var hovedpoenget i det nevnte hovedforedraget på PMU i 2012. Under tittelen «Den Gud giver et embede» langet kommunelegen ut mot «et kollegium som forvalter sin definisjonsmakt til å iscenesette seg selv som ofre, krenkede og forfulgte». Tilbakemeldingene fra kollegiet var delte, som forventet.

– Jeg har mange diskusjoner gående, og jeg provoserer og utfordrer, men jeg har ikke mange uvenner. Jeg tror det handler om å holde dannelsen i hevd, å ferdes hø-

Lykkelig offentlig ansatt

Selv var Swensen en av få distriktsleger som valgte å forbli offentlig ansatt med fast lønn etter fastlegereformen – mest av prinsipielle årsaker, men også fordi hun

«*Jeg tror ikke jeg kunne forlatt praksis, da hadde jeg fort endt opp kun som en såkalt kritisk røst*»

ikke på noen som helst måte kunne tenke seg å drive butikk og telle opp kassen i helgene. Hun ble kalt en dinosaur, og hennes kontor var «et mausoleum for forgangne verdier». Nå opplever kommunelegen at det er hun som ler sist og best.

– Vi høster av det vi sådde. Vi har et vel fungerende legekontor, og pasientene som virkelig trenger helsehjelp strømmer på fra andre kommuner med dårligere fungerende legekontor. På vårt kontor har vi mange søkere til ledige stillinger, nabokontorene har ingen. Vi har fire måneder til videreutdanning med lønn hvert tredje år og sosialt sikkerhetsnett. Jeg tjener bra, har et godt forhold til ordfører og rådmann, og kan påvirke mitt lokalsamfunn. Hvem er det som har det sånn da? Jeg er en lykkelig offentlig ansatt, og det er viktig for min identitet.

Seljorddoktorer er etter hvert den mest erfarne allmennlegen i de seks kommunene i Vest-Telemark. Selv om hun ifølge ektemannen Ottar – bonde, Rødt-politiker og klimaforkjemper – reiser mye mer enn det kloden tåler, er lokaldistriktet den viktigste arenaen.

«*Det gjelder å finne de riktige sandslottene å rive ned*»

visk. Akkurat i denne saken opplever jeg at kollegiet, sammen med Legeforeningen, har vært med på å dyrke frem en mistro til de offentlige oppdragsgiverne, og det synes jeg er tulle. Vi er jo alle på offentlige kontrakter.

– Jeg ser på meg selv som et virksomt agens i Seljord ved at jeg har en posisjon hvor jeg kan hjelpe folk, også med det som ikke er åpenbart medisinsk. Jeg prøver å lære studentene som er her at de har en samfunnsposisjon som de i utgangspunk-

tet ikke erkjenner. Folk hører på oss og tillegger oss vekt. Det er en del av samfunnsoppdraget å gå inn i offentligheten, modellere, mene, lage verden. Vi har en veldig fin maktposisjon.

Hva er det beste du har gjort med makten?

– Jeg har utviklet et godt legekontor som folk føler seg trygge på, som folk oppsøker og som yter gode tjenester. Og jeg har klart å sette agenda i et offentlig ordskifte om saker jeg brenner for.

Født med skeptisk rynke

Hun kjenner sine gode og dårlige sider. I løpet av kvelden får vi høre hva hun er flink til: Å sy sår, føde barn og deretter passe dem, gjøre rede for seg, være nestleder. Men også hva hun ikke er så flink til: Å lede organisasjoner passer henne ikke. Å være bedriftsøkonom. Noen ganger synes hun nok også at hun snakker for mye.

– Det er en slags lyte jeg har, å prøve å komme alle i forkjøpet. Noen ganger skal man vel ikke gjøre rede for seg, for det er ingen som har spurt. Det har jeg tenkt på litt sent i livet. Det var ingen som spurte, men jeg svarte likevel.

Men hvorfor svarer du så ofte det motsatte av alle andre?

– Pappa sa jeg var født med en skeptisk rynke i pannen. Jeg synes aldri at alt er greit. Jeg begynner å produsere motforestillinger med en gang – og jeg kan ikke fri meg fra det. Utgangspunktet mitt kan nok være destruktivt, men jeg prøver å vri det til noe konstruktivt. Det gjelder å ikke rive ned alle andres sandlott, men heller finne de riktige sandlottene å rive ned. Der et ganske interessant å anlegge «et skeptisk blikk» på vårt yrke.

Betalt venn

Swensen kommer etter eget utsagn fra de

Elisabeth Swensen med sitt eldste barnebarn. – Jeg er veldig glad i dette bildet. Rollen som mormor er viktig. Man minnes daglig på slekters gang slik jeg bor.

snakkende klasser, og hun beviser det i løpet av kvelden. Men hun trives ikke bare med å snakke *til* – det virker som hun faktisk også liker å snakke med. Til og med å lytte.

– Jeg er veldig glad den litterære kvaliteten ved faget vårt: alle fortellingene, alt det folk kommer med. Min mann skjønner ikke hvordan det går an å hjelpe folk bare ved å snakke med dem. De kommer og snakker om at de er lei seg, sier jeg, og han sier Hæ!? Det er det rareste han har hørt. Men folk i vår tid tenker at legekantoret er det riktige stedet å komme hvis man har blitt skilt eller mistet jobben eller nesten hva som helst. Det er en tillitserklæring at folk kommer, synes jeg. Jeg kan gjerne være en betalt venn. For mange hjelper det at jeg bare lytter, eller at vi snakker sammen. Det er en form for normaliseringsarbeid, man gir tilbake en autorisert versjon. Min mest virksomme setning er «Sånn er det veldig

mange som har det!» Det er terapeutisk å innlemme folk i et fellesskap av likesinnede, å alminneliggjøre lidelsen.

Det var kanskje ikke å forvente, men alt i alt ser det ut til at hun tross sin ytringsiver trives vel så godt i klinikken som i polemikken. I tillegg til å lytte til pasientenes historier, liker hun den håndverksmessige delen av jobben er best.

– Det er fint å være i en praksis hvor jeg må sy, behandle, gjøre jobben. For meg har det vært veldig disiplinerende. Jeg tror ikke jeg kunne forlatt praksis, da hadde jeg fort endt opp kun som en såkalt kritisk røst. Det å gå på jobben og fjerne de inngrodde tåneglene, det tror jeg har vært veldig sunt for meg.

Ta på det som er vondt

– En erfaren allmennlege jeg kjenner sier til

studentene sine når de skal lære å undersøke pasienter at «du må ta på det som er vondt». Det kan også tjene som manual for intellektuell tankevirksomhet: «Forfølg ubehaget!», skriver Elisabeth Swensen på bloggen sin, i innlegget «Abortdebatten: en oppvisning i intellektuell unngåelsesatferd». Hvor hun selv står i reservasjonsdebatten burde være kjent, men i dette innlegget slår hun – omtrent – like mye i begge retninger. Poenget hennes er at man må våge å tenke tankene helt ut, selv om det kan være ubehagelig. Hun kritiserer sine med- og motdebattanter for å henfalle til automatiske og beskyttende posisjoner, begrunnet med henholdsvis parolen «Kvinner rett til egen kropp» og Bibelen.

Men hva med hennes eget ubehag – det virker ikke som hun har det så vondt i debattene hun deltar i?

– Det er nok riktig. Ofte er det sånn at når jeg stikker hodet frem og sier såkalt kontroversielle ting, så er det veldig trygt for meg. Jeg setter meg i posisjon til å få med meg de jeg vil ha, og de andre bryr jeg meg ikke så mye om. Min komfortsone er antagelig det å skjære litt ut. Når det blir for jovialt og samstemt, kan jeg bli engstelig og nesten reflekterisk sørge for å punktere idyllen. Ja, du kan få lov til å skrive det.

Hva er det da som er vondt for deg?

– Å innse at jeg har tatt feil. Å komme tilbake og si at jeg har endret syn. Reflektorisk vil de fleste heller bygge mer argumentasjon på toppen av en feil. Det er feigt. Selv har jeg endret syn når det gjelder tidligdiagnostikk av Downs syndrom, jeg gikk fra nei til ja. Det var vanskelig, og det trengtes mye tankearbeid, for jeg syntes japosisjonen var ganske fæl. Da den non-invasive testen kom, tenkte jeg at det kun var de rike som kom til å bruke den, mens den ikke ville være tilgjengelig for dem som ikke hadde vett eller råd til å skaffe seg den, og det var avgjørende for at jeg endret syn. Men å skrive om det, og åpent bekjenne at jeg vil åpne for å sortere bort downsbarn, det var vondt. Men jeg følte det som en plikt: Dette har jeg tenkt mye på, og når jeg har en spalteplass og en taburett, så må jeg prøve det ut for offentligheten. Da var jeg nervøs. Jeg visste ikke hvem jeg kom til å få med meg, og jeg var ikke så sikker på standpunktet heller. Det er jeg egentlig litt stolt av, for det var risikofyllt for meg.

Helt vanlig dame med dosett

Elisabeth Swensen har enda en overskrift over livet – og bloggen. «Ingen ting er van-

skeligere enn å yte kjensgjerningene rettferdighet». Noen kjensgjerninger har vært ekstra vanskelige å yte rettferdighet. I 2008 fikk den tidligere Telemarksmesteren i skiskyting sitt første hjerteinfarkt.

– Jeg ble veldig overrasket. Jeg er ikke spesielt sprek, men jeg har da sprunget maraton, og jeg har tre birkebeinermerker. Jeg kastet liksom infarkt over skulderen og tenkte at dette angår meg ikke, jeg fikk jo en stent. Men så fikk jeg hjerteinfarkt igjen i fjor høst, og da ble jeg lei meg. Jeg bekymrer meg ikke for døden, men dette var krenkende for min selvforståelse. Min utrolig flinke kropp som har født fire barn og løper så langt den vil og jobber som en hest, og så liksom infarkt! En gang til! Etter det første infarkt tok jeg kun platehemmere en stund, men nå har jeg dosett. Hver morgen og kveld ligger det en liten haug med piller der til meg. Det gjør noe med selvbildet, og det har jeg sikkert godt av. At jeg ikke er så innmari annerledes enn alle de andre. Vanlig. Det er en fornærmelse. En helt vanlig dame på 62 år med dosett. Det er helt forferdelig å tenke på.

Hvordan følte du deg før du innså at du var vanlig?

Litt sånn uovervinnelig. Ikke suveren, jeg har aldri toppet ting eller søkt makt. Men jeg har følt at ingen ting kunne knekke meg. Jeg har født unger som en katt, ikke fått særlig mye omsorg, gått på jobb, tatt mine vakter, greid ting på mine premisser. Det at en ytre hendelse slo inn sånn, enda en gang, det syntes jeg var vanskelig.

Det var vanskelig å yte de kjensgjerningene rettferdighet?

Ja, litt – det var nok det. Interessant nok var det et typisk «doctors delay» begge gangene – når jeg ser tilbake på journalen min, leser jeg at jeg har vært sykmeldt noen dager i forkant på grunn av angina, men jeg har effektivt fortrenget at det kunne forverre seg.

Moralsk nomade

Den tidligere *Utposten*-redaktøren er nå ansvarlig for portrettintervjuene i *Tidsskrift for Den norske legeforening*. En del av intervjuene skriver hun også selv.

– Jeg er veldig glad i å skrive. Men det er ikke lett for meg – folk sier til meg at jeg skriver så lett, men det stemmer ikke. Bare jeg skal skrive en enkel mail, stryker jeg den ut og skriver den om igjen flere ganger. Mannen min ler av at jeg ikke engang kan sende fra meg en tekstmelding uten å kvalitetskontrollere den. Det er en luksus å sitte over tid og utvikle en tekst og så sende den fra seg.

Hvis du i skulle portrettere Elisabeth Swensen, hva ville du spurt henne om?

– Hm. Jeg baler mye med moralske spørsmål, jeg har problemer med å godta at noe er rett og galt bare fordi det står i en erklæring eller på en stentavle. Uten et religiøst livssyn og uten egentlig tro på menneskeheten er jeg jo grunnleggende sett en moralsk nomade. Alltid i tvil, alltid urolig. Kanskje jeg ville spurt meg selv: Hvordan vet du forskjell på rett og galt? Hva navigerer du etter? Det vet jeg ikke selv. Svaret ligger vel nettopp i at jeg vet at jeg ikke vet. Det maner i alle fall til en viss ydmykhet.

Lunsj på Seljord Helsecenter.

Gården på Flatdal i Seljord. Her produseres realverdier: melk og kjøtt.

